

Liturgische tijd

Monastieke contrapunten bij hedendaagse tijdsbeleving

Thomas Quartier

*De tijd geeft
zijn eeuwenoud
geheim prijs*

RITA GEYS

Mijn grootste leermeester inzake de tijd was mijn grootmoeder. Toen ik een puber was, zei ze eens: "Jullie jongeren, jullie kunnen geen feest meer vieren." Ik was het daar natuurlijk helemaal niet mee eens, vond dat mijn vrienden en ik niets beter konden dan dat. Maar oma hield vol: wat zij vierde, dat was pas écht feest. Een half jaar lang keek zij uit naar de kermis in het dorp, en dan was het écht feest. Zij vervolgde: "Als jullie willen, is het tegenwoordig iedere week feest, of zelfs iedere dag." 'Geweldig toch!', dacht ik bij mezelf. Maar oma's repliek op mijn schouderophalen is gaandeweg een gevleugeld woord geworden: "Als het altijd feest is, dan is het nooit feest." Ze bedoelde daarmee niet, dat het niet goed is veel en uitbundig feest te vieren. Volgens haar school het probleem hierin: dat wij de begrippen 'feest' en 'feestje' door elkaar haalden. En dat we ook met kermis niet meer naar de kerk gingen, betreurde ze erg, want bij een echt feest hoorde voor haar de liturgie – met de 'kerk in het midden'.

Pas later ben ik gaan inzien dat in oma's vingerwijzingen een liturgische cultuurkritiek besloten lag, ook al kende de wijze vrouw dat moeilijke woord helemaal niet. Ik denk dat mijn grootmoeder feilloos aanvoelde dat de feestjes die mijn puberjaren kleurden, geen echte inbedding kenden: ze kenden geen structuur en hadden hun liturgisch karakter verloren. En dat betekende meer dan dat men letterlijk niet naar de kerk ging. De tijd werd niet meer geheiligd – er waren geen heilige, bijzondere momenten meer. Zo herinner ik me ook oma's verbijstering toen de winkel waar ze decennia lang gewerkt had, definitief de deuren sloot. Het was niet haalbaar om, net als de grote supermarkt,

Begin van de kerstnachtmis in
Saint Joseph Abbey (USA).

voortdurend open te zijn, de hele zaterdag en tot 's avonds laat. Oma begreep dit niet: “Er is toch een dagritme waaraan je je moet houden? En op zaterdagmiddag begint toch de zondag?” Naast het feest dat in het gedrang kwam, ging het volgens haar dus ook om de regelmaat, om de cycli die de tijd ordenen. Als deze vervagen, zijn er geen liturgische momenten en wordt het ook geen feest meer. Als er geen zondag meer is, valt er ook niets te vieren.

Was oma een zwartkijker waar het de moderne omgang met de tijd betreft? Sinds ik een deel van mijn tijd in een klooster doorbreng, herken ik wat ze bedoelde. Het ging haar om datgene wat de dichteres Rita Geys het “eeuwenoud geheim” noemt dat de tijd “prijsgeeft”.¹ Als dat geheim prijsgegeven wordt, krijgt de tijd een ‘liturgisch’ karakter: hij krijgt structuur en opent daardoor betekenis – de zin van het leven.² Wij misten in onze puberteit ‘liturgische tijd’, en daarom konden we volgens mijn grootmoeder geen feest meer vieren en kenden we geen regelmaat. Het klooster is het tegenovergestelde, het *contrapunt* daarvan. Het leeft van de regelmaat dankzij een eeuwenoude traditie.

Velen zullen het monastieke dag- en weekritme te strak vinden. En feest lijkt het al helemaal niet te zijn daar achter de kloostermuren. Maar wie meer dan een enkel keertje achter die muren is geweest, weet dat het laatste zeker niet het geval is. Kloosterleven is welbeschouwd een en al feest. Geen *feestje* wellicht, maar wel feest: ‘liturgisch’ feest.³ En daardoor ontstaat ‘liturgische’ tijd die betekenis heeft en zijn “eeuwenoud geheim” ontsluit. In wat hieronder volgt, probeer ik de begrippen ‘cyclus’ en ‘feest’, waar oma het over had en die de tijdsbeleving in het klooster haar typische stempel verlenen, nader te verkennen. Maar eerst iets over een monastieke basis voor de tijdsbeleving. Vanuit de filosofie.

Monastieke tijd – filosofische impressies

Kloostergasten weten het: je schakelt in een andere versnelling als je na een paar dagen het klooster weer verlaat. Dat komt wellicht omdat je er echt feest

beleefde, in regelmatige cycli. En ook al stuurde mijn oma ons toen niet letterlijk naar het klooster, in overdrachtelijke zin deed ze dat wel. In haar ogen hadden wij jongeren een geregelde omgang met de tijd nodig en moesten wij inzien wat een werkelijk feest betekent. Het is juist de veranderde tijdservaring die mensen in het klooster enorm kan raken. De “oefenschool voor de dienst aan de Heer”, die volgens Sint Benedictus een andere benaming voor het klooster is (RB Prol.,45), is een school voor de omgang met de tijd. Maar die staat altijd in dienst van het hogere doel van het monastieke leven en dat doel is liturgisch van aard. Monniken, monialen en andere mensen die zich met een klooster verbinden, trachten een leven lang *met* de tijd te leven, “op zoek naar God” (RB 58,7). In de huidige perceptie van de abdij worden ‘rust en regelmaat’ vaak op de voorgrond geplaatst. Die waarden zijn weliswaar van belang, maar geen doel op zich. Ze dienen ertoe de tijd te heiligen en heilige momenten – feesten – mogelijk te maken.⁴ Hoe vaak wordt dit niet vergeten, zelfs binnen monastieke families?

Filosofen laten zich inspireren door het idee van de geheiligde tijd die zijn eeuwenoud geheim ontsluit. De Italiaan Giorgio Agamben bijvoorbeeld is gefascineerd door het feit dat de tijd in het cenobitische klooster volledig ingedeeld is: “Het klooster is een compleet uurrooster van het bestaan. Ieder ogenblik kent zijn officie, zij het gebed, lezing of handenarbeid.” Hij ziet dit niet als een slaafse onderwerping aan een regel die het leven efficiënter maakt. De filosoof herkent meteen het liturgische karakter dat het leven door deze regelmaat krijgt: “Het gaat om een volledige mobilisering van het leven door de tijd.” Hebben we het dan over timemanagement? Hoegenaamd niet alleen daarover. Ook voor Agamben betekent de ‘volledige mobilisering’ dat de mens op een doel gericht wordt dat zijn eigen leven overstijgt: een groot en eeuwenoud geheim.⁵ Door te leven in de tijd is de monnik in staat “God te zoeken”. Hij valt samen met zijn geregeld leven en leeft daardoor in het nu. Precies dat ‘nu-moment’ is het enige waarin God zich laat kennen als de Aanwezige.

Is dit echter niet een veel te harmonieus en geromantiseerd beeld van het monastieke leven? Luisteren we naar een andere filosoof, de Duitse auteur Peter Sloterdijk. Hij mijmert over de rituele ordening in het klooster, nadenkend over haar uiteindelijke drijfveer: “Het bijzondere van een orderegel bestaat erin dat monniken elke stap, om welk voorschrift het ook gaat, elke handgreep met meditatieve bedachtzaamheid doen en ieder woord met bezonnenheid spreken. [...] De concrete regeltjes zijn ingebed in de Regel der regels waardoor de monnik niet de kleinste greep louter uit gewoonte mag uitvoeren, maar op ieder moment bereid moet zijn voor een onderbreking door een bevel van de overste, alsof hij er steeds op rekent dat de Verlosser komt.”⁶ Wat Sloterdijk hier bijna karikaturaal beschrijft, staat helemaal niet zo ver af van de liturgische beleving van de tijd zoals hierboven, in het gedachtespoor van Agamben, werd geschetst.

Voor Sloterdijk dient de omgang met de tijd uiteindelijk een aardse doel: het leven zo indelen dat je het beter aankan. Hij kent alleen een immanente

tijdsbeleving. Vandaar dat hij ook op een wat cynische toon spreekt over de “komst van de Verlosser”. Maar vanuit monastiek oogpunt vormen de continue aandacht en de bereidheid om in alle rust en regelmaat het onverwachte tegemoet te treden, wel de sleutel naar het hogere. De sleutel met name voor een tijdsbeleving waarin het “eeuwenoud geheim” zich ontsluit. Want open staan voor de eindigheid én voor de vervulling der tijden, en wel op ieder moment, dat verschaft mijns inziens toegang tot een betekenis die je door louter ‘rust en regelmaat’ en een uitgebalanceerde indeling van de tijd niet bereikt. Voor de monnik dient de regelmaat slechts dit ene doel: een transcendente tijdsbeleving mogelijk maken. En een tijd die de grenzen van het leven overstijgt, noem ik met Agamben ‘liturgische tijd’. Het leven wordt doordrenkt met betekenis door in de tijd een goede structuur te kennen.⁷ De begrippen ‘cyclus’ en ‘feest’ komen dan weer bovendrijven. De cyclus schept structuur en het feest ontsluit betekenis. Die stelling vraagt om een nadere verkenning.

Cyclus – rituele structuur

Wanneer mijn oma treurde dat ze het met haar winkeltje niet redde door langer open te blijven – om zodoende in de mainstream te blijven van de supermarkten in de steden –, dan klinkt dat praktisch en alledaags. Toch reveleert dit ook de crisis waarin de beleving van de geregelde tijd terechtkwam. Ik vroeg me toen trouwens ook zelf af of het wel zo erg is dat de tijd een beetje flexibeler wordt. Want waartoe dient de geregelde tijd? Moet het allemaal cyclisch zijn? Leidt dat niet tot verveling? Ik kende toen nog het antwoord niet, dat bijvoorbeeld in een mooi woordspel van de dichter Jan Wit schuilgaat: “Wie de getijden verwaarloost, wordt door het getij overspoeld.” Met getijden zijn de momenten bedoeld die structuur geven aan dag en week: het getijdengebed van de monnik zowel als andere betekenisvolle momenten. Zonder structuur loop je het risico dat de tijd ongemerkt voorbijgaat.

Binnen de rituele studies wordt de structuur als een kenmerk van een bewust leven gezien. De tijd gaat vanzelf, maar structuurgevende momenten moet de mens bewust insceneren.⁸ Van nature is er namelijk geen tijd – hij valt niet waar te nemen. De antropoloog Edmund Leach heeft daar nadrukkelijk op gewezen: “We spreken ervan de tijd te meten, alsof deze een concreet ding zou zijn dat er maar op wacht om gemeten te worden. Maar in werkelijkheid creëren we de tijd zelf door intervallen te scheppen. Het interval tussen twee speciale momenten wordt een cyclus die zich continu herhaalt – dag, week of jaar.”⁹

Het is evident dat het leven in een klooster cyclisch geordend is door speciale, liturgische momenten. En het is eveneens evident dat deze zich continu herhalen. Daarom is het klooster een broedplaats voor tijd met structuur. De getijden scheppen een cyclus die mensen daadwerkelijk *in* de tijd laat leven. Je zou kunnen zeggen dat hier tevens de basis voor een spiritueel leven ligt. De Duitse theoloog Klaus Berger definieert die spiritualiteit als volgt: “Spiritualiteit betekent dat men zich laat gezegen door permanente herhaling.” Of dit

© foto: Saint Joseph Abbey (USA).

op den duur niet saai wordt? Volgens Berger is het *liturgische* karakter van die herhaling de reden dat de indruk van saaiheid achterwege blijft. De symbolische kracht die mensen putten uit het feit dat de getijden niet zomaar een pauze maar liturgische momenten zijn, geeft kleur aan de structuur. “Dat is de diepere betekenis van liturgische momenten: dat de wereld der tekenen niet leeg blijft”, weet Berger.¹⁰ Liturgische tijd is als kleurrijke indeling of als gevulde cyclus onuitputtelijk.

Dat is ook niet anders denkbaar. De kring zelf is immers een volmaakte eenheid. Mensen ervaren de liturgische dag, de liturgische week en het liturgische jaar

nooit als vrijblijvend. Het hoort bij hun leven en kan niet zomaar veranderen. De benedictijn Odo Casel, monnik van Maria Laach, erkende in de eerste helft van de twintigste eeuw de frappante betekenis van de cyclus. Zijn inzichten helpen bij het begrijpen van de monastieke cycli: “De kring heeft geen begin en geen einde. Hij loopt in zichzelf terug en staat toch langs alle zijden gespannen. Hij verenigt dus hoogste rust met gespannen kracht. Bijgevolg stelt de kring het leven voor, maar het leven zonder ontwikkeling en zonder wasdom, eeuwig leven, volheid des levens. De heilige kringloop der liturgie zal verkondiging zijn van het eeuwige.”¹¹ De cyclische tijd is daarom nooit immanent, maar verwijst vanuit zichzelf naar de eeuwigheid, naar het “eeuwenoud geheim”.

Zoiets wordt ook iedere dag ervaren door monniken die bij het prille ochtendlicht zingen: “Heer open mijn lippen.” Zij weten dat ze de lippen niet zelf kunnen openen omdat de cyclus van de dag niet in hun hand ligt. Het zou aanmatigend zijn om het eerste gezongen woord aan zichzelf toe te schrijven. Voor ieder mens geldt dat een cyclische tijd groter is dan hemzelf. Dat blijkt trouwens ook ’s avonds in de abdij, bij het einde van de complete: “Laat, Heer, uw knecht in vrede gaan” (lofzang van Simeon). De bidder geeft het leven iedere avond weer uit handen. De cyclus blijft dus ook hier open naar de eeuwigheid die het leven van de mens “in vrede” opneemt. Hetzelfde zou je voor de cyclus van de week en het jaar kunnen zeggen: uiteindelijk overstijgen ze door hun kringloop zelfs de cyclus van je eigen leven.

Mijn oma was bang, denk ik, dat voor de mensen na haar – ik ben er een van – er geen mogelijkheid meer zou zijn om open te staan voor de eeuwigheid.

Ze deed daarom een oproep om de tijd bewust te beleven. Dat appel houdt ook in dat je nagaat hoe je kleur aan de cycli kunt geven. Want elke structuur vraagt om betekenis – anders blijft de eeuwigheid leeg. Die betekenis openbaart zich in het *feest*.

Feest – rituele betekenis

Vandaag kan ik het feest beter begrijpen dan ik dat in mijn puberteit kon. Feest is niet een zoveelste prikkel of een volgende *flashy highlight*. Een feest is geen feestje. Feest is het bijzondere gebeuren dat slechts bij gratie van de regelmaat en de herhaling – de cyclus – geschiedt. Die bijzonderheid maakt dat het feest een diepe *betekenis* heeft, die verband houdt met het heilige (net zoals de cyclus met de eeuwigheid in verband staat). Door het feest wordt de tijd liturgische tijd en ontsluit hij zijn “eeuwenoud geheim”. Wie voortdurend nieuwe feestjes uitvindt of van iedere gelegenheid een feestje maakt, ontnemt het feest zijn betekenis. Oma kan met recht zeggen: “Jullie jongeren kunnen geen feest meer vieren.”

De huidige ‘feestinflatie’ veroorzaakt twee problemen. Primo, het ‘ontwaarde’ feestje komt los te staan van de cyclus die naar eeuwigheid verwijst. Dergelijke ‘holle’ feestjes klonen, doet de cyclus van de tijd nog eens extra vervagen.¹² Secundo, de tijd gaat lijden aan betekenisverlies. Het feestje verwijst immers niet langer naar een groot verhaal, het hoeft geen “eeuwenoud geheim” te ontsluiten dat het waard is te vieren. Kortom, ten langen leste wordt het bijzondere van het feest niet meer waargenomen en is de tijd betekenisloos. Echte feesten daarentegen zijn halteplaatsen binnen de cycli van de tijd, ruimtes waarin je kunt vertoeven. Wie deze ruimtes mist, ontbeert de betekenisdimensie van de tijd. De hele structuur wordt zinloos, zodat de kansen om ooit nog betekenis te ontdekken verder afkalven.

In het monastieke leven is de voortdurende herhaling niet in tegenspraak met het feest. De feesten die in abdijen en kloosters gevierd worden – telkens weer, jaar in jaar uit – zijn geen feestjes maar liturgische feesten die naar het heilige verwijzen. Meestal zijn het *memorials* van Jezus’ leven. De liturgische jaarkring draait trouwens rond het heilsgebeuren.

Denken we maar aan de twee meest bekende feesten: Kerstmis en Pasen. Ze bevatten een antropologische en een theologische laag. Kerstmis is de langste nacht van het jaar. Het feest bestond ook al in het Romeinse rijk. Het was aan de *sol invictus*, de zonnegod, gewijd. Die langste nacht maakt bij mensen een bepaald verlangen wakker. Het christendom verbindt met deze antropologische dimensie het theologische beeld van het licht dat in de wereld komt: de geboorte van Jezus. Pasen is een lentefeest dat eveneens veel ouder is dan de christelijke religie en ook een verlangen bij mensen teweegbrengt. Het staat voor vruchtbaarheid, nieuw leven. Het is natuurlijk geen toeval dat de theologische inhoud van de verrijzenis van Christus er zich aan ging vastklitten. Op die manier blijft het door het feest opgewekte verlangen niet onbeantwoord. Voortaan maakt het feest deel uit van de grote heilsgeschiedenis, waarin een

“eeuwenoud geheim” zich ontsluit, haast in weerwil van de gesecculariseerde mens die niet meer vertrouwd is met traditie en christelijke horizon.

In de cyclus van het jaar zijn het de feesten die duidelijk maken dat we niet alleen in het hier en nu leven. We zijn ook thuis in een ver verleden dat bij een andere tijdsorde hoort, een mythische tijd die je even mag betreden – een “eeuwenoud geheim”, in de aardse tijd beleefd. Volgens de Duitse cultuurhistoricus Jan Assmann is het feest daarom het moment bij uitstek waarop mensen zich van hun mythische oorsprong bewust worden. Door te feesten betreden ze het heilige en vieren ze hét ‘contrapunt’ van de alledaagse gang der dingen.¹³

Monnik Odo Casel gebruikt die inzichten dan weer om de betekenis van het liturgisch jaar toe te lichten. Volgens hem raken door de gedachtenis van de mysteriën van Christus tijdelijkheid en eeuwigheid elkaar: “De mysteriën van Christus hebben een tweevoudig karakter. In zichzelf zijn zij goddelijk en bovenaards, en toch weerspiegelen zij ook tijdelijke gebeurtenissen.”¹⁴ Meer nog, ze verschijnen ook in tijdelijke gebeurtenissen: de feesten. De christelijke betekenis van het feest behelst een rijk mythisch repertoire dat diep in onze cultuur verankerd is. Wellicht is dat de reden waarom velen participeren aan grote liturgische feesten, vaak zonder daarom het geheel van het liturgische leven te kennen. De zeggingskracht van die temporele ankerpunten mogen we dan ook niet onderschatten.

Voor de tijdsbeleving is het feest net zo onmisbaar als de cyclus. En ook al is er te weinig structuur en zijn er te veel feestjes in onze huidige samenleving, de categorieën *cyclus* en *feest* blijven uitstekende instrumenten om kwalitatieve levenstijd te beleven. ‘De getijden niet verwaarlozen’ betekent: *cycli* koesteren die het perspectief openen op eeuwigheid. ‘Het *feest* niet veronachtzamen’ is hetzelfde als kansen scheppen om het heilige te raken. Ook al behoeden hun dikke muren niet altijd voor de om zich heen grijpende waan van de tijd, toch blijven kloosters uitgelezen plekken waar het heil van de mens als het ware ‘gekocht’ wordt met liturgische tijd. Plekken waar het niet verkeerd is om over ‘heilzame tijd’ te spreken.

Heilzame tijd

Onlangs hebben Anselm Grün en Michael Reepen van de abdij Münsterschwarzach op de ‘heilzame kracht’ van het kerkelijk jaar gewezen. Vanuit psychologisch perspectief komen zij tot de conclusie dat de christelijke feesten een archetypisch karakter hebben.¹⁵ Wat de auteurs hiermee bedoelen komt in de buurt van het algemeen menselijke verlangen naar de ontsluiting van een “eeuwenoud geheim”. Mensen missen een wezenlijke dimensie van hun leven als ze dat verlangen niet voelen. Daar is openheid voor nodig. En dat gaat niet vanzelf. Er dient werk van gemaakt te worden. Het leven moet daadwerkelijk gemobiliseerd worden, zou Agamben zeggen. Monniken noemen deze mobilisering: God zoeken. En dat kan alleen door te leven *in* de tijd. Monniken gebruiken de theologische dimensie van de tijd om woorden, symbolen en

gebaren te vinden die hun zoektocht ondersteunen en invullen. Uiteindelijk ontvangen ze structuur en betekenis, ze verzinnen die niet zelf. Ook voor niet-monniken geldt: cycli en feesten creëren ontvankelijkheid, maar het heilzame effect is er alleen als je er ook echt werk van maakt.

En hoe doe je dat, er echt werk van maken? De kloosterlingen houden het erbij dat het werk – je zou het ook labo-arbeid kunnen noemen¹⁶ – is volbracht als het hele leven in een liturgische tijd kan verlopen, dit wil zeggen: met structuur en betekenis. Vele promotoren van het monastieke erfgoed lijken jammer genoeg enkel de helft van het mooie werk te zien. Ze benadrukken ofwel alleen de structuur, ófwel alleen de betekenis. De eersten vergeten dat goed timemanagement pas monastiek kan heten als er ruimte is voor de ervaring van de eeuwige, tijdloze dimensie. De laatsten erkennen niet dat diepe betekenis zich alleen kan ontsluiten als die ook in het dagelijkse leven een plek krijgt in het geregelde verloop van de tijd. Kortom, alleen liturgische tijd is heilzame tijd. Grün en Reepen konden het niet beter verwoorden. Al mag daar wel aan toegevoegd worden dat heilzame tijd enkel ontstaat als de ‘werkzame’ mens de cycli en de feesten koestert in antropologische én theologische, horizontale én verticale zin.

* * *

Dat ik iets daarvan van monniken en monialen mocht leren en het een plek in mijn leven gaf, zou mijn oma waarschijnlijk blij hebben gemaakt. Ik kan het haar niet meer vragen, maar haar opluchting zou ze allicht als volgt hebben verwoord: “Jonge mensen kunnen soms toch leren feest te vieren – alleen duurt het even. Ze moeten daarvoor eerst inzien dat de nacht geen dag en de gewone dagen geen feestdagen zijn.” Inderdaad, het is zaak de getijden niet te verwaarlozen, opdat er genoeg liturgische tijd in onze cultuur zou ontstaan. Daarvoor in de leer gaan bij hen die doordeseemd zijn van de monastieke traditie, is zeker niet de slechtste keuze. Ook als dat even tijd vergt, is dat niet erg – het gaat tenslotte om het “eeuwenoud geheim”... van de tijd.

Thomas Quartier (°1972) doceert liturgische en rituele studies aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

Hij doet onderzoek naar liturgische spiritualiteit in de monastieke traditie. Quartier is als oblaat verbonden aan de St. Willibrordsabdij in Doetinchem. Contact: t.quartier@ftr.ru.nl.

¹ Rita Geys, *De schaduw van de tijd*, P, Leuven, 2013. Voor het volledige gedicht, zie blz. 63 in dit nummer.

² Thomas Quartier, *Liturgische Spiritualiteit – Benedictijnse impulsen*, Abdij van Berne, Berne, 2013.

³ Thomas Keating, *Kontemplation und Gottesdienst. Liturgie als spirituelle Erfahrung*, Münsterschwarzach, 2012, blz. 15-24.

- ⁴ Anselm Grün & Petra Altmann, *Rust en Regelmaat. Wat je kunt leren van het leven in een klooster*, Forte, Baarn, 2008.
- ⁵ Giorgio Agamben, *Höchste Armut. Ordensregeln und Lebensform. Homo Sacer IV, 1*, Fischer, Frankfurt a.M., 2012, blz. 37-44.
- ⁶ Peter Sloterdijk, *Du musst dein Leben ändern. Über Anthropotechnik*, Suhrkamp, Frankfurt a.M., 2009, blz. 215.
- ⁷ Thomas Quartier, "Ritual Studies. Een antropologische bezinning op de liturgie", in: *Tijdschrift voor Liturgie* (5) 91, 2007, blz. 218-229.
- ⁸ Ronald Grimes, *Deeply into the Bone. Re-inventing Rites of Passage*, University of California Press, Berkeley, 2000, blz. 5.
- ⁹ Edmund Leach, *Rethinking Anthropology*, Humanities Press, New York, 1961, blz. 135.
- ¹⁰ Klaus Berger, *Jesus*, Pattloch, München, 2007, blz. 127 (zie ook: blz. 72-73).
- ¹¹ Odo Casel, *Het christelijke cultusmysterium*, De Kinkhoren, Brugge, 1943, blz. 132.
- ¹² Thomas Quartier, "Een kerkelijk feest – waarom en voor wie?", in: *Inzet. Tijdschrift voor wie werkt aan liturgie*, 5 (31) 2003, blz. 130-136.
- ¹³ Jan Assmann, *Das Fest und das Heilige. Religiöse Kontrapunkte zur Alltagswelt*, Mohn, Gütersloh, 1991.
- ¹⁴ Odo Casel, *Idem*, blz. 134.
- ¹⁵ Anselm Grün & Michael Reepen, *Das Kirchenjaar mit seiner heilenden Kraft verstehen und feiern*, Ars Liturgica, Maria Laach, 2012, blz. 11-13
- ¹⁶ Thomas Quartier, "Laboratorium van het Heilige. Het liturgische 'experiment' van dom Paul Delatte als impuls voor Kerk en wereld", in: *De Kovel* 21 (2012), blz. 42-53.

UITGEVERIJ **P** LEUVEN

www.uitgeverijp.be

Parkeer ook eens bij deze

... en ontdek hoe je kovel
een Parnassusmantel wordt!

Rita Geys, *De schaduw van de tijd*, 2013.

De tijd is prominent aanwezig in de nieuwe bundel van Rita Geys. Zijn stille schaduw baant zich een weg door water, landschap en taal. Met rake zinnen verkent Geys de ondoorgrondelijke wegen van de waarheid. De waarheid, die helaas doet beseffen dat ook dat wat eindeloos lijkt, uiteindelijk getroffen zal worden door de vergankelijkheid van het leven.

RITA GEYS (*1953) is licentiate Germaanse filologie. Na enkele jaren in het onderwijs, werd ze eerst eindredactrice van *De Standaard* en later van *De Standaard der Letteren*. Aan het eind van de jaren '90 werd ze eindredactrice van het christelijke opinieblad *Tertio*. Van haar verschenen enkele literaire vertalingen, alsook de roman *Allison... Allison...* - in 1983 bekroond met de Prijs van het beste literair debuut. In 1984 verscheen de novelle *Anders* en in 1991 de dichtbundel *Een vinger in het oog*, bekroond met de Basiel de Craene-prijs.

De tijd geeft
zijn eeuwenoud
geheim prijs

eerdere eenzaamheid
krijgt toekomst en zin

een seconde
lang slechts

dan zijn wij
voor eeuwig
koningskinderen.

Rita Geys

Uit: *De schaduw van de tijd*,
Uitg. P, Leuven, 2013.